

Do pasado e do futuro

Agustín Fernández Paz

UNHAS PRECISIÓNS INICIAIS

De verdade precisamos unha achega máis á situación social da lingua galega? Comprendo ben o escepticismo da persoa que comece a ler este texto, pois durante estes últimos anos foron moitos os traballos publicados, tanto xerais como sectoriais, arredor da realidade sociolingüística de Galicia, dos problemas que suscita e das vías emprendidas para solucionarlos¹. Neste sentido, o galego debe de ser unha das linguas máis radiografadas e analizadas.

E, non obstante, velaquí outra ollada sobre a lingua, necesariamente breve. Unha lingua cunha historia inzada de problemas e que, malia todos os atrancos (os históricos e os actuais), aínda segue a ser a empregada maioritariamente polas persoas que habitamos este país. Pretendo que sexa unha ollada distinta (e subxectiva, xaora, iso é inevitable), que fale do presente e tamén do que deron de si os anos transcorridos desde a aprobación da Lei de Normalización Lingüística en 1983. Deses vinte e cinco anos dos que son testemuña, pois a miña actividade como docente desenvolveuse ao longo de todo este período.

Como creo que a realidade sociolingüística da Galicia do 2009 é moi complexa, con facetas abertamente positivas e con outras que xulgo

---

¹ Entre outros, citarei como imprescindibles os seguintes:

AA. VV.: *Grial*, 179. Monográfico sobre *O idioma cara ao futuro. Lingua, sociedade e política*. Galaxia. Vigo, 2008.

Cidadanía, Rede de Aplicacións Sociais: *O proceso de normalización do idioma galego (1980-2000). Volume I: Política lingüística: análise e perspectivas*. Consello da Cultura Galega. Santiago de Compostela, 2002.

Xunta de Galicia: *Plan Xeral de Normalización da Lingua Galega*. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela, 2005.

AA. VV.: *A normalización lingüística a debate*. Xerais. Vigo, 2002.

negativas, tentarei reflectir só algunhas desas múltiples facetas, coma se fosen pezas dun *puzzle* incompleto. Faltarán outras, xaora, pois unha análise completa precisaría de ben máis espazo. Aínda así, ensaio este xeito fragmentario coa confianza de que a unión destas poucas pezas permita albiscar a fotografía do conxunto e sexa unha achega axeitada do que ocorreu nestes últimos vinte e cinco anos, así como das liñas de futuro que se debuxan na actualidade.

A LINGUA DE TODAS

De todas as persoas, xaora. Pode parecer paradoxal referírmonos a este carácter colectivo da lingua, sobre todo se temos en conta que hai sectores da sociedade que a rexeitan, mais convén lembrar o evidente: a lingua que naceu hai máis de mil anos neste país non é propiedade de ningún grupo político ou social, senón que é de todas as persoas que vivimos e soñamos nel, nacésemos en Vilalba, como é o meu caso, na Coruña, en Vigo ou en calquera outro concello. Tamén é de todas as persoas que chegan a Galicia desde calquera lugar do mundo, empu-rradas case sempre polo desexo dunha vida mellor, e deciden quedar aquí. Finalmente, a lingua é así mesmo de tanta xente que deixou aquí as súas raíces e anda espallada polo mundo adiante, pois nós fomos –e aínda somos– un país de emigración. Unha emigración que agora, grazas á comunicación que propicia Internet, se sente parte dunha comunidade cultural unida por fíos invisibles.

Fíos Invisibles é, precisamente, o nome dun blog² extraordinario que leva Débora Campos desde Arxentina. Débora é descendente de galegos, profesora da Universidade de Bos Aires, e un bo expoñente desa comunidade espallada polo mundo que se sente unida cos que estamos aquí, pois comparte con nós unha lingua e unha cultura que veñen de moi atrás. E que teñen, convén lembralo ante tantos empeñados en prognosticarnos un futuro sombrío, un longo camiño de esperanza e de vida por diante.

---

² www.fiosinvisibles.blogspot.com

A ecoloxía das linguas é un texto brillantísimo³ que Manuel Rivas leu en Barcelona no 2006, na inauguración da Casa de les Llingües. Nel dicía que “Entrado o século XXI, hai dous eixos nos que basear a civilización: o cultivo dos dereitos humanos e o da bio-diversidade no mapa da natureza e das culturas. Estes dous cultivos están entrenzados e son hoxe a primeira proba de civilización, de calidade democrática”. Palabras de futuro, pois a esperanza dunha sociedade máis libre, democrática e plural está asentada firmemente en moitas persoas. E máis en Europa, unha Europa que, xa se ten dito moitas veces, abraza e fai súa a riqueza plurilingüe.

Convén ter presente a historia desta nosa lingua, que é tamén a dos seus falantes, porque nela están as raíces de moitos dos problemas aos que nos enfrontamos hoxe. Velaí o paradoxo de que o galego fose durante centos de anos a lingua absolutamente maioritaria deste país e, ao tempo, estivese rebaixada, desprezada, prohibida nos usos sociais prestixiados, estigmatizada como lingua de pobres e de incultos. O herdo de todo iso aínda pesa sobre nós neste século XXI. É, por exemplo, o que explica os prexuízos existentes arredor do galego (rural, atrasado, pailán, inútil...), a verdadeira nai do año de moitos dos nosos problemas.

Os avatares da historia fixeron que a lingua propia de Galicia fose considerada “estranxeira na súa patria”, por usar a frase de Rosalía de Castro, unha muller que se rebelou contra a marxinação que sufrían as mulleres, as “viúvas de vivos e mortos”, e se rebelou tamén contra o muro invisible que coutaba e marxinaba a lingua que falaba a xente do pobo. Rosalía, e todas as persoas que viñeron tras dela na reivindicación da lingua e da cultura deste país son o ADN no que nos debemos reconecer. Un ADN que ten algúns tramos da dobre hélice especialmente brillantes, coma o da Xeración Nós, o fermento das ideas que hoxe tantas persoas seguimos a facer nosas: Galicia, célula de universalidade. Porque eles son os que dixeron, cando aínda non se podía nin soñar na Rede mundial que hoxe nos enlaza, que o porvir da nosa lin-

---

³ <http://vello.vieiros.com/gterra/nova.php?Ed=14&id=52334>

gua e da nosa cultura estaba na vontade de facermos de Galicia unha peza máis no mosaico mundial das culturas, nun constante exercicio de recoñecemento e diálogo.

LINGUA E SOCIEDADE

En Galicia fálanse dúas linguas. Trátase, como tantos outros do mundo, dun país con dúas linguas en contacto. As dúas teñen carácter oficial desde a aprobación da Constitución (1978) e o Estatuto de Autonomía (1981), mais a historia é a dimensión social de cada unha delas son moi diferentes.

O galego é a lingua propia de Galicia, a que nace a partir do latín falado na Gallaecia romana. A que coñeceu a época de esplendor da lírica medieval, a que posteriormente foi quedando reservada aos usos orais, dado que, por motivos políticos, quedoulle vedado (ou moi restrinxido) o seu acceso á dimensión escrita. A que ignoraron durante séculos os poderes políticos, educativos, administrativos e relixiosos. A que tamén reprimiron de diversos xeitos, unha represión agudizada nos corenta anos da ditadura de Franco. A que ata hai tres décadas non puido ter presenza nas aulas. A lingua que, xeración tras xeración, seguiu a utilizar a case totalidade dos seus habitantes. A que aínda hoxe fala habitualmente unha maioría (aínda que este emprego varíe en función, sobre todo, da idade e dos ámbitos sociais). É oficial só desde 1981, data que marca o final dunha marxinación lingüística e cultural que se estendeu durante máis de catrocentos anos. Unha marxinación extensa e teimuda, que explica unha gran parte dos problemas sociais que o galego ten na actualidade.

Cunha historia tan dura, resultan case milagrosos os datos que as enquisas nos amosan sobre a competencia comunicativa da poboación verbo da lingua galega. Segundo os datos máis recentes dos que dispoñemos, os do Instituto Galego de Estatística correspondentes ao ano 2003⁴, un 97,3% da poboación declara entender o galego; é dicir, en

---

⁴ Instituto Galego de Estatística: *Enquisa da condición de vida das familias: coñecemento e uso do galego. Ano 2003*. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela, 2004.

Galicia non existe o problema de que unha persoa fale en galego e non sexa comprendida polas outras. Un 90,1% declara saber falalo, do que un 44,4% afirma utilízalo sempre e un 19%, maioritariamente. As porcentaxes baixan na lectoescritura: un 85,3% afirma que o pode ler e un 49,8% que o pode escribir. Son lóxicas estas porcentaxes máis baixas, se reparamos en que unha parte da poboación adulta nunca foi alfabetizada en galego, por estar proscrito no ámbito escolar ata a década dos oitenta (un ámbito que ata hai ben pouco tivo obxectivos desgaleguizadores explícitos: “niño, te voy a lavar la boca con jabón”).

Estas porcentaxes, referidas ao conxunto da poboación, varían de modo ostensible se se analizan por idades: conforme se baixa na idade, as porcentaxes de uso do galego diminúen. O contorno, segundo sexa rural ou urbano, tamén condiciona de modo claro a utilización (menor en ámbitos urbanos, maior nos rurais).

Calquera observador reparará axiña en que os datos sobre a competencia e o emprego da lingua non son suficientes para explicar o uso social que se fai dela, variable en función dun complexo conxunto de factores. Para entender o seu uso público, ben máis escaso do que sinalan as porcentaxes, debemos analizar o que quizais sexa o fenómeno máis relevante: a invisibilidade social da lingua galega.

A lingua na que estou a escribir enténdea a práctica totalidade da poboación e é habitual dunha maioría, mais ten unha presenza social moito menor da que lle correspondería, e mesmo parece estar proscrita en certos ámbitos e funcións. O galego é, en certo sentido, unha lingua oculta. Esta invisibilidade social da lingua (é dicir, a súa situación minorizada: sendo maioritaria, parece que non o é) é un fenómeno que, con maior ou menor intensidade, se estende por todo o territorio de Galicia, aínda que acada proporcións preocupantes nalgúns ámbitos urbanos. En Vigo ou na Coruña, se nos puxesen diante un plano da cidade poderíamos trazar sobre el unha liña invisible que delimita a zona onde falar galego se vive como unha transgresión social, a fronteira que sinala o espazo onde máis domina esa invisibilidade imposta (hoxe rota parcialmente, qué paradoxo, polo emprego dos teléfonos móbiles). A causa? Uns prexuízos e unhas actitudes negativas que asentan as súas raíces na

interiorización do esquema diglósico e que, como unhas “leis invisibles”, seguen orientando os comportamentos lingüísticos da maior parte da poboación.

Algúns deles afectan ao conxunto da sociedade (a norma de cambiar de lingua cando o interlocutor fala en castelán, cando ao revés non ocorre; a asociación do galego co atraso e a pobreza; a idea de que é unha lingua que non ten ningunha utilidade práctica; a identificación entre o uso do galego e determinadas opcións políticas; a crenza de que a súa utilización é un síntoma de localismo, etc.) e outros inscríbense no ámbito do ensino (a crenza de que a introdución do galego nas aulas é a responsable do fracaso escolar; o temor a que o uso do galego impida a aprendizaxe doutras linguas; etc.).

O exemplo máis rechamante da ocultación dáse nos medios de comunicación escritos, o espello onde nos miramos a diario, nos que, na maioría dos casos, a invisibilidade do galego é clamorosa, mesmo reproducindo en castelán a intensa actividade pública que se desenvolve en galego. Os lectores deberan indignarse ante esa imaxe distorsionada; se non o fan é porque quizais xa nin reparan no feito, acostumados como están a que a maior parte dos xornais permanezan alleos á lingua e a cultura propias do país.

Esta presión sobre o idioma xa ten dado os seus froitos, pois obsérvase, sobre todo nas cidades, unha tendencia á diminución do número de persoas galego falantes, moito máis acusada na infancia e na adolescencia. Velaí o ámbito familiar, onde unha significativa porcentaxe de pais e nais que teñen o galego como lingua habitual non o empregan para falaren cos seus fillos, movidos pola crenza de que estes terán máis oportunidades de progresar socialmente se se desenvolven en castelán, e descoñecedoras de que o doado é precisamente a adquisición da competencia bilingüe. Ou velaí os pais que o intentan, pero que, coma novos Sísifos, teñen que loitar cada día contra un ámbito social que ve como “raro” e “anormal” que un neno se exprese en galego.

Nisto tamén leva botado unha boa man o sistema educativo, un dos ámbitos onde se traballa pola normalización ou polo abandono da lingua, segundo as forzas que predominen. Non entrarei agora a fondo

nese tema, tan analizado xa⁵, mais si darei algunhas breves pinceladas: Un sector do profesorado que ignora a lingua ou é belixerante contra o seu uso. Unhas leis lingüísticas que propoñen uns obxectivos acertados (lembremos: conseguir que o alumnado acade unha boa competencia nas dúas linguas oficiais), mais que se incumpren nunha significativa porcentaxe de centros. Uns ataques externos que falan de “la imposición del gallego” cando, no noso ordenamento legal, de falarmos de imposicións, a única relevante é a do artigo 3 da Constitución, que sinala o deber de coñecer o castelán. Non é estraño que o presidente Pérez Touriño declarase que “as políticas para o galego no ensino foran un fracaso insólito”⁶.

O MARCO LEGISLATIVO

Xa dixemos que a lingua galega non tivo carácter oficial ata o remate da ditadura de Franco. O marco legal aséntase nos dous textos fundacionais da etapa democrática que estamos a vivir: a Constitución e o Estatuto de Autonomía. As referencias á lingua son breves nos dous textos e fixan as liñas que rexerían a lexislación posterior⁷.

O desenvolvemento destas liñas, no caso galego, fíxose no que, aínda hoxe segue a ser o texto central da lexislación referida ao galego: a Lei de Normalización Lingüística (LNL), aprobada polo Parlamento Galego en 1983. Esta lei é de obrigada lectura⁸ para calquera persoa interesada e “debe ser examinada no seu contexto histórico para apreciar o alto valor simbólico e político da súa aprobación”⁹. A LNL contén un substancioso preámbulo e desenvólvese logo en seis capítulos (1. Dos dereitos lingüísticos de Galicia / 2. Do uso oficial do galego / 3. Do uso

⁵ Como tal, véxase: Fernández Paz, A.; Lorenzo Suárez, A.M.; Ramallo, F.: *A planificación lingüística nos centros educativos*. SXPL-Xunta de Galicia. Santiago de Compostela, 2007.

⁶ <http://www.vieiros.com>; 14-5-2007

⁷ Para unha descrición e análise polo miúdo dos dous textos, véxase: AA. VV.: *Estatuto xurídico da lingua galega*. Xerais. Vigo, 2005.

⁸ <http://www.galego.org/lexislacion/xbasica/lei3-83.html>

⁹ Ob. cit., páx. 55

do galego no ensino / 4. Do uso do galego nos medios de comunicación / 5. Do galego exterior / 6. Da Administración Autonómica e a función normalizadora) que, polos seus enunciados, nos permiten adiviñar cales son os ámbitos que se abordan nela.

Houbo que agardar ata 1988 para que se elaborasen dúas leis máis: a Lei da Función Pública de Galicia e a Lei de uso do galego como lingua oficial polas entidades locais. Se a estas dúas lles engadimos a Carta Europea das linguas rexionais ou minoritarias, aprobada en 1992 polos estados membros do Consello de Europa e ratificada polo Estado español no 2000, teremos a nómina das leis referidas ao galego. Houbo, xaora, sucesivos decretos que as desenvolveron, sobre todo nos ámbitos do ensino e da Administración. Mais, como sinalan os autores do *Estado xurídico da lingua galega*¹⁰:

“En Galicia, os escasos avances experimentados son a consecuencia evidente do desinterese por realizar ese labor de desenvolvemento normativo que precisaba a Lei de Normalización Lingüística. Se exceptuamos o ámbito do ensino e a toponimia, e máis relativamente o da función pública, as normas con contido lingüístico son anecdóticas. E aínda neses ámbitos evidénciase a ausencia dunha verdadeira planificación lingüística que, progresivamente, vaia fixando obxectivos de mellora e avaliando os resultados”.

As causas desta escaseza lexislativa explícaa moi ben Anxo Lorenzo nun artigo imprescindible¹¹:

(...) “O goberno da Xunta de Galicia perseguíu en todo momento a finalidade de non xerar ningún tipo de conflictividade social por cuestións lingüísticas. Enfocouse a promoción do galego como un asunto individual e non colectivo, e como un asunto de convencemento e persuasión. (...) Foi, en definitiva, unha política lingüística

---

¹⁰ Ob. cit., pp. 56-57

¹¹ Lorenzo Suárez, Anxo: *Planificación lingüística de baixa intensidade: o caso galego. Cadernos de Lingua*, 27. Real Academia Galega. A Coruña, 2005.

reactiva e pouco práctica, unha actuación á defensiva ou, utilizando un símil deportivo, *ao ralenti*".

Comezado o século XXI, a evidencia de que as cousas non marchaban ben e o devalo social da lingua comezaba a resultar rechamante levou a que, durante o último goberno do PP, se impulsase a elaboración do que logo se chamaría o Plan Xeral de Normalización da Lingua (PXNL). Foi elaborado por un amplo número de representantes dos diferentes ámbitos profesionais e, tras a discusión e revisión por parte das forzas políticas, aprobado por unanimidade do Parlamento Galego en setembro do 2004.

Este Plan Xeral, que me parece de lectura obrigada¹², ten un interesante estudo introdutorio que, malia recoñecer os puntos febles da situación social do galego, propón liñas de futuro que invitan ao optimismo. O PXNL propiamente dito estruturase en sete apartados (1. Administración / 2. Educación, familia e mocidade / 3. Medios de comunicación e industrias culturais / 4. Economía / 5. Sanidade / 6. Sociedade / 7. Proxección exterior da lingua). En cada un deles analízanse os puntos fortes e débiles para, partindo desa radiografía, propoñer despois os obxectivos e un amplo conxunto de medidas que se considera necesario levar á práctica. Vén sendo, en realidade, unha moi completa folla de ruta para as actuacións que os Gobernos autonómicos deben levar a cabo nesta primeira xeira do século XXI.

O PXNL, como xa dixen, foi promovido polo goberno do PP e aprobado durante o seu último mandato. Correspondeulle ao goberno saído das eleccións do 2005, o formado polo PsdeG e o BNG, iniciar o seu desenvolvemento. Os pasos que se deron foron tímidos e escasos. O de maior relevancia, ademais da creación das galescolas, foi a posta en marcha do novo decreto para o ensino non universitario, elaborado seguindo as pautas do Plan, que motivou o ataque case inmediato dos sectores opostos á normalización social do galego. Isto serviu tamén para comprobar como o PP, o mesmo partido que promovera o PXNL, opoñíase

---

¹² Xunta de Galicia: *Plan Xeral de Normalización da Lingua*. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela, 2005.

agora á súa posta en práctica, nun evidente cambio de postura que se está a intensificar nos últimos meses. Marcos Valcárcel, no seu blog *As uvas na solaina*¹³ resumía de xeito magnífico esta cuestión:

“En Galicia chegouse a un pacto razoable, hai poucos anos, plasmado no Plan Xeral de Normalización da Lingua aprobado polo Parlamento. Cando ese plan comeza a levarse a cabo con iniciativas como as galescolas e outras, un sector político do país recúa e ponse á contra. Saben que terán ó seu favor moitas voces ultraconservadoras, sobre todo nas portadas dalgúns xornais de Madrid. Pero non explicaron aínda por qué non serve agora o que si se vía como válido, cando menos no papel, en tempos do goberno Fraga”.

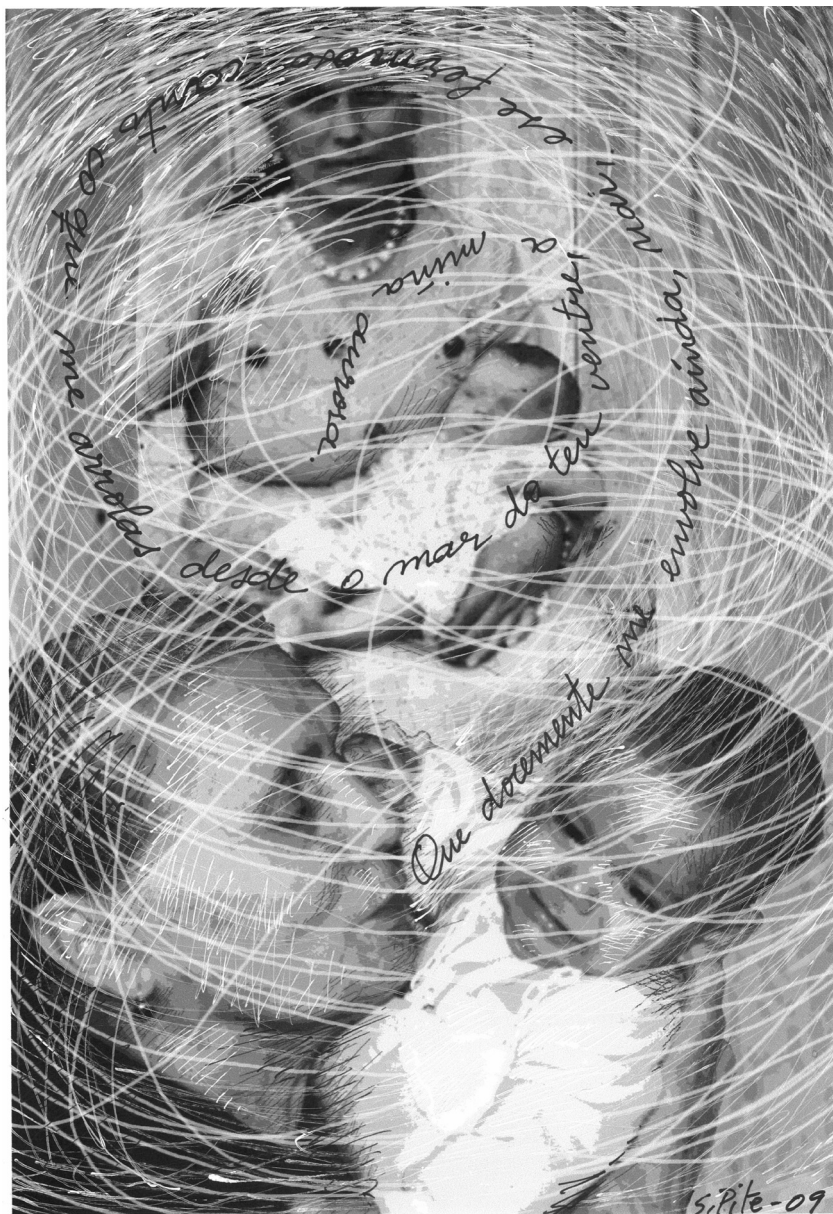
E nesas estamos. De termos que facer unha avaliación sintética da política lingüística desenvolvida ao longo dos vinte e cinco anos que van da LNL ata hoxe, sinalariamos estas características (máis intensas durante os gobernos de Fraga Iribarne, máis matizadas co goberno actual):

- a) apoucada no desenvolvemento lexislativo da Lei de Normalización.
- b) desleixada ou cómplice no incumprimento da lexislación.
- c) incapaz de favorecer a planificación lingüística necesaria para conseguir os obxectivos marcados.
- d) pasiva (ou mesmo negativa) na función de liderado do proceso.
- e) excesivamente cautelosa ante os hipotéticos avances do galego.

Unha avaliación insuficiente, xa que logo. Seguiremos a agardar por unha planificación lingüística que poña remedio aos feitos máis preocupantes, como poden ser a ruptura da cadea interxeracional, que é a transmisión básica da lingua, ou a significativa diminución da porcentaxe de poboación que ten o galego como lingua inicial, por citar dous dos principais.

---

¹³ *A escola desgaleguiza. As uvas na solaina* (www.asuvasnasolaina.blogspot.com), 24-9-2007

LA IMPOSICIÓN DEL GALLEGO

- Cando eu emprego unha palabra –dixo Humpty Dumpty co mesmo ton despectivo, esa palabra significa exactamente o que eu quero que signifique, nin máis nin menos.
- A cuestión é saber –dixo Alicia–se se pode facer que as palabras signifiquen tantas cousas diferentes.
- A cuestión –respondeu Humpty Dumpty–é saber quen é o que manda... e punto!

(Lewis Carroll: *Alicia do outro lado do espello*)

Ten moita razón o vello Carroll: o importante é saber quen manda, porque de nada vale a existencia de normas legais se non hai vontade de trasladalas á práctica. Disto sabemos moito no sistema educativo, e penso que tamén noutros sectores da sociedade, pois ás veces dá a sensación de que hai leis para cumprir e leis para adornar, ás que non se lles precisa facer moito caso: as referidas á lingua serían o paradigma desta concepción ornamental.

E ocorre que, cando se producen intentos, por moi tímidos que sexan, de levalas á práctica, xorden alporizadas reaccións en contra por parte de sectores minoritarios, pero de poderosa influencia mediática. Desde hai dous ou tres anos, non hai día en que nos xornais non aparezan noticias ou comentarios sobre a lingua, a maioría para falar de hipotéticas “imposicións” do galego no ensino ou na Administración, e mesmo da suposta “discriminación” á que se verían sometidas as persoas castelán falantes na Galicia de hoxe.

Isto non se debe a que a realidade sexa sensiblemente diferente á de anos anteriores, senón a outras razóns. Entre elas, a belixerancia dun nacionalismo centralista nostálgico da uniformidade, que ten no *Manifiesto por la lengua común*¹⁴ (2008) a súa concreción máis evidente; as mudanzas políticas producidas tras os dezaseis anos de gobernos do presidente Fraga Iribarne; e, sobre todo, a aparición dun conxunto de movementos sociais e políticos (desde Galicia Bilingüe ata UPyD, o

---

¹⁴ <http://www.libertaddigital.com/sociedad/manifiesto-por-la-lengua-comun/>

partido liderado por Rosa Díez, pasando por un significativo sector do PP) que propugnan abertamente un estatus subordinado para o galego, cando non a súa marxinação social.

Que o galego sufra ataques deste tipo non é unha novidade, sempre estiveron aí. O que resulta novidoso é unha parte da argumentación empregada desta xeira, como a que denuncia unha pretendida marxinação do castelán e da cidadanía que o ten como lingua habitual, que, segundo esas teses, estaría a ser discriminada e sufriría “la imposición del gallego”.

Darían risa estas afirmacións se non fose polos serios ataques que encerran, pois chega con ollar a realidade para decatarse da súa falsidade. En Galicia, coma no resto de España, todas as persoas posuímos unha boa competencia en castelán, tanto as que o teñen como lingua de instalación como as que o temos como segunda lingua. O problema é o contrario, e afecta ás persoas que temos o galego como lingua habitual. Vivir en galego a diario convértese moitas veces nun exercicio case heroico, dadas as dificultades e atrancos que se derivan da situación sociolingüística. Ademais, a desigualdade xurídica –todas as persoas temos o deber de coñecer o castelán (Constitución Española) e o dereito de usalo; todas as persoas temos só o dereito de usar o galego (Estatuto de Autonomía)– fai que, en calquera momento, unha persoa poida alegar que non entende o galego e coutar a súa utilización por parte do interlocutor.

A estratexia destes grupos responde ao que Josep Ramoneda escribía hai pouco nun artigo¹⁵ onde daba conta da aparición do libro de Sheldon S. Wolin, *Democracia S.A. La democracia dirigida y el fantasma del totalitarismo invertido*: “O obxectivo é impoñer unha determinada idea da realidade, establecer como verdadeiro o que de feito non o é. Por iso a mentira se fai dona do escenario. No fondo, mentir é a expresión dunha vontade de poder. O meu poder aumenta se unha descrición do mundo que é produto da miña vontade é aceptada como real.” Palabras que ben se lle poden aplicar ao discurso reiterado que este abano

¹⁵ *Democracia amenazada*. Xornal *El País*, 10-1-2009.

de voces están tentando impoñer nestes tres últimos anos. Con certo éxito, todo hai que dicilo, pois, a forza de repetilo unha e outra vez, xa conseguiron que un sector da cidadanía¹⁶ acredite na pretendida “imposición del gallego”.

Malia ter a Constitución xa trinta anos e malia a realidade autonómica consolidada en España nesta etapa, o certo é que a visión que segue a existir nunha parte da poboación que vive en comunidades monolingües e tamén, sobre todo pola influencia dos medios de comunicación que teñen a súa cabeceira en Madrid, en significativos sectores da sociedade galega, é a mesma ca no franquismo: “un Estado, una lengua”. Unha visión que tolera a existencia das linguas “regionales” sempre que se manteñan nun estatus subordinado, limitadas a cuestións culturais, folclóricas ou informais.

Dado que o Tribunal Constitucional vén avalando favorablemente a maioría das medidas de política lingüística que se desenvolveron nestes trinta anos, desde as organizacións segregacionistas demándase unha reforma da Constitución que permita desfacer o camiño andado. E como pedir a desaparición social das linguas diferentes do castelán (ou a súa reclusión en guetos sociais) non é politicamente correcto, os partidarios desa desaparición utilizan sen rubor todo tipo de eufemismos para enmascarar o seu programa: a subordinación social do galego, con radicais medidas segregacionistas no ámbito escolar.

Ante isto, só cabe reiterar unha realidade evidente: a lingua galega, a propia deste país, ten carácter oficial en Galicia e é a lingua de instalación dunha ampla porcentaxe da cidadanía. Se non se quere que haxa cidadáns de primeira e de segunda, teñen que crearse as condicións para que se poida vivir en galego coa mesma normalidade que o pode facer unha persoa castelán falante.

Para iso, entre outras moitas medidas, é imprescindible que a poboación sexa competente nas dúas lingua oficiais, para que logo cadaquén poida decidir libremente se usa unha ou outra nos diferentes ámbitos e situacións. É dicir, a dobre competencia é imprescindible

---

¹⁶ Un 11%, segundo a enquisa publicada por *Xornal de Galicia*, 22-1-2009.

para garantir a liberdade lingüística. Unha dobre competencia que xa cumprimos todos os cidadáns que temos como lingua de instalación o galego. Pois non se debe esquecer que a oposición entre castelán falantes e galego falantes é, en boa medida, unha falsidade. En todo caso, a oposición será entre os que temos competencia bilingüe e os que se encastelan no mantemento da competencia monolingüe vivindo nun país con dúas linguas oficiais.

Desta evidencia nace a necesidade de actuacións que creen as condicións axeitadas para a convivencia lingüística. Por exemplo, as referidas ao ámbito educativo, motivo principal de agravio para Galicia Bilingüe ou para a actual dirección do PP, teñen como obxectivo conseguir que o alumnado acade unha boa competencia nas dúas linguas oficiais, independentemente de cal sexa a súa lingua familiar. O que se pretende é sumar, como moi ben expresa un recente documento de Universidade de Vigo: *Europa é plurilingüe. Quen sabe galego, sabe máis. + linguas = + coñecemento + cultura + civilización + liberdade*¹⁷.

Para acadar ese obxectivo é preciso deseñar unha planificación lingüística que garanta a súa consecución, que pasa pola utilización maioritaria como vehicular da lingua máis desfavorecida socialmente. Cómpre lembrar que o propio Tribunal Constitucional avalou como lexítimo “un trato desigual, que non discriminatorio, para as dúas linguas oficiais en función do carácter propio dunha delas que fai preciso unha acción normalizadora que debe, necesariamente, implicar accións de apoio singularizado”¹⁸. E isto, en vez de ir contra a liberdade lingüística, é, precisamente, unha actuación imprescindible para garantir esa liberdade. Como non lembrar aquí as palabras do ex-presidente Lyndon B. Jhonsson para defender as leis antisegregacionistas?: “Pensem nun home que permanece encadeado durante moitos anos. Liberámolo e conducímolo á saída dunha carreira dicíndolle: es libre de participar cos outros. Podemos considerar que estamos sendo perfectamente equitativos?”.

¹⁷ <http://webs.uvigo.es/plurilinguismo/>

¹⁸ AA. VV.: *Estatuto xurídico da lingua galega*. Xerais. Vigo, 2005.

Por iso é amargo oír falar de “imposición” ante o que non é máis que unha aspiración de igualdade. Para que non haxa cidadáns de primeira e de segunda en función da lingua que falen, son precisas as políticas lingüísticas que tenten corrixir as desigualdades existentes e garantan o dereito constitucional a empregar con normalidade a lingua habitual (sexa o galego ou o castelán) en calquera ámbito da vida diaria. E para isto, malia recoñecermos o camiño andado, queda aínda un bo treito por percorrer.

EPPUR SI MUOVE!

“A substitución dunha lingua non é un proceso evolutivo natural. Alí onde a xente está determinada a manter viva unha lingua, parece imposible destruíla”.

Colin Baker: *Fundamentos de educación bilingüe y bilingüismo*

Xa expliquei ao comezo que só abordaría unhas poucas das múltiples facetas da situación real da lingua nesta Galicia do 2009. Se cadra, ao elixir as máis ligadas ás actuacións gobernamentais e políticas, pode dar a sensación de que o panorama de conxunto é sombrío, e que teñen razón as persoas que nos anuncian o inevitable devalo do galego. O profesor Alonso Montero, en declaracións recentes¹⁹, afirmaba: “Hai moito tempo que a sociedade galega ditou a sentenza de morte para o galego porque non hai un compromiso coa lingua.” Eu prefiro achegar outra ollada complementaria: posiblemente unha boa parte dos poderes económicos, mediáticos e políticos ditaron hai tempo esa sentenza, mais é innegable que sempre houbo tamén un sector minoritario deses poderes que se situou a prol da lingua e a cultura de noso, e teño a impresión de que non fará máis que medrar no futuro.

Ao longo destes anos, un sector significativo da sociedade civil non deixou nunca de moverse en favor da lingua, en todos os sectores. Vénme á cabeza a vitalidade dos movementos sociais dentro do ensino (desde Nova Escola Galega e a AS-PG ata os múltiples grupos de base,

---

¹⁹ *La Voz de Galicia*, 19-1-2009.

nos centros e nas comarcas). Se houbo avances significativos na educación, malia o contexto hostil, débese en boa parte ás enormes doses de vontade e ilusión que estes movementos achegaron. E, en maior ou menor medida, isto vén ocorrendo nos outros sectores da sociedade (coma tal, a Mesa pola Normalización Lingüística).

Non podemos obviar os graves problemas aos que hoxe se enfrenta a lingua (a parcial ruptura da transmisión familiar; a oposición ou desinterese dunha parte dos poderes fácticos; a persistencia dos prexuízos; a actitude dun sector dos medios de comunicación...), mais debemos ollar tamén as facetas que invitan ao optimismo.

Neste cuarto de século, o galego conquistou ámbitos e funcións que antes lle estaban vedados. E non me refiro só ao mundo da Administración e o do ensino, nin ao papel decisivo que xogan a Radio Galega e a Televisión de Galicia, senón tamén á práctica de empresas punteiras como R, á apreciable fortaleza das industrias culturais ou á presenza significativa en case todos os ámbitos profesionais. O que para min é o paradigma da vitalidade actual do galego é a súa presenza na Rede. En canto apareceu unha vía como Internet, non controlada polos poderes económicos e mediáticos, a explosión da lingua foi espectacular. De súpeto, o intenso traballo de base que ninguén nos mostraba despregou na Rede o abano amplísimo co que hoxe contamos. Xornais electrónicos, redes sociais, webs de todo tipo, blogs... O mundo dos blogs, especialmente, é hoxe unha canle de información e opinión imprescindible, que nos ofrece unha visión plural de Galicia e do mundo, sen os ríxidos e interesados xustillos dos medios de comunicación tradicionais. *Eppur si muove!* Xaora que si!

Este panorama pode verse moi reforzado se na futura reforma do Estatuto se aproba o deber de coñecer o galego, de xeito que se igualem dereitos e deberes verbo das dúas linguas oficiais. Ao tempo, deberanse desenvolver nos anos vindeiros as medidas deseñadas no PXNL, que son imprescindibles. Sono porque un ambiente favorable ao emprego do galego non se produce espontaneamente, cando menos nas actuais circunstancias. Do mesmo xeito que unha planta precisa dunhas condicións ambientais determinadas para desenvolverse, tamén así unha

lingua que se encontre nunha situación minorizada, como lle ocorre ao galego. Por iso hai que adoptar as medidas precisas para potenciar a creación dese “nicho ecolóxico” favorable á lingua. Unhas medidas nas que nunca deben faltar dúas constantes: o exemplo práctico de que o galego se pode usar para calquera función e a vontade de crear actitudes positivas cara á lingua.

Porque, como se ten dito tantas veces, a nosa sociedade aínda está moi asentada nas súas raíces. Chegaría con temperar as forzas negativas (políticas, económicos, mediáticas) que reforzan día a día o actual estado das cousas. Con amosarlle á sociedade o seu rostro verdadeiro, tan múltiple e tan rico, e descubrir todas as potencialidades que ten. Semella unha utopía, mais non o é. E, aínda que o fose, sabemos ben que as utopías hai que soñalas antes se queremos que algún día cheguen a facerse realidade.

Agustín Fernández Paz
Mestre, pedagogo e escritor